

Viktoriansk skandal — Sir Charles D

Med utgångspunkt från en nyutkommen bok av Roy Jenkins, "Sir Charles Dilke, A Victorian Tragedy" (Collins, 25 sh.), skriver Herbert Tingsten om den engelske politikern och om skandalen som stäckte hans karriär.

DA FOLK tvingas att tala och skriva som om deras privatmoral överensstämde med den officiella moralen inträffar den typiska skandalen. Denna lastens hyllning åt dygden kan nästan sägas vara en anglosaxisk institution; felstegget kräver en utbredd och solid dygdighet som bakgrund för den stora blamagen, för skenhelighet i stor stil. Att den engelske understatssekreterare som häromdagen tvingas att avgå hade avvikande och brottsliga vanor var sannolikt ingen hemlighet för hans kolleger, men avslöjandet framkallade ostracism. Under puritanismens glansperiod inträffade två beryktade fall av denna typ. Det var inte fråga om onaturliga böjelser, utan om ordinära äktenskapsbrott. Mest känd är skandalen Parnell; alla visste att Parnell sedan många år levde i synd med mrs O'Shea, men först då det blev process förklarade hans allierade och kolleger att han måste försvinna; han hade blivit otjänlig som politiker på grund av väljarnas ärliga sedlighet. Några år tidigare inträffade ett annat fall, väl känt om också inte lika omskrivet, då en politiker, som av många betraktades som blivande premiärminister, drevs till isolering och maktlöshet på grund av en påstådd erotisk förbindelse. Mannen var sir Charles Dilke. Det egenartade i hans fall var att han efter all sannolikhet var oskyldig i denna sak. Den obevisade skulden, misstanken om skuld, räckte för att göra honom omöjlig och därmed, kanske, ändra engelsk politisk kurs under årtionden.

En omfångsrik och vederhäftig biografi över Dilke publicerades redan för trettio år sedan (Gwynn and Tuckwell). I denna behandlades skandalen mera i förbigående och med en viss tveksamhet. Nu har en ung historiker och labourpolitiker, Roy Jenkins, känd för en utmärkt skildring av överhusstriden omkring 1910, skrivit en ny levnadsteckning med undertiteln "En viktoriansk tragedi". Skandalen ställs i förgrunden, men hela Dilkes liv beskrivs med åskådighet och skärpa, utan hjälpedyrkan och utan illvilja.

Fyra stora viktorianer i ett symboliskt montage ur Roy Jenkins bok: från vänster Hartington, Dilke, Chamberlain och Gladstone. Damen med ridpiskan är mrs Crawford, som bragte Dilke på fall genom att utpeka honom som sin älskare.

en omröstning i Cambridge 1862 tog Nordens parti mot Södern i den amerikanska konflikten; den engelska överklassen stod, särskilt i början av kriget, kompakt på sydstaternas sida, och även en stor liberal som Gladstone var benägen att erkänna Södern, det förnämna anglosaxiska Södern, som en självständig nation trots slaveriet. Å andra sidan imperialism. Här var Dilke en av föregångarna. Efter en resa runt jorden skrev han år 1867 — tio år innan imperialismen fick glans och kraft genom den fyrtio år äldre Disraeli — "Greater Britain", en av den nya lärans första betydande programskrifter. Det finns mycket konstiga saker i boken; efterblivenheten och förfallet i sydliga länder berodde enligt Dilke på att folk åt så mycket bananer — en frukt så lätt att odla, så närande och så välsmakande att hårt arbete blev obehövligt. Men där finns också mycket som stimulerade ideologi och debatt. De anglosaxiska folken var kallade att leda världen såsom "nödvändiga för mänsklighetens frihet". Ingen kan hindra att "den engelska rasen år 1970 räknar 300 miljoner människor — med samma nationalkaraktär och samma språk. Italien, Spanien, Frankrike, Ryssland blir dvärgar vid sidan av detta folk."

Charles Dilke (1843–1911) tillhörde en förmögen men knappast aristokratisk familj. Fadern hade blivit baronet på grund av sina insatser vid de utställningar som efter det stora evenemanget i London 1851 kom på modet; sonen ärvde adels titeln och en arbetsfri inkomst på 100 000–150 000 kronor om året. Dilke uppfostrades i hemmet, i skilda privatskolor och i Cambridge; i någon mån berodde kanske hans originalitet, hans frigjordhet från grövre intellektuell konventionalism, på att han aldrig gick i någon av de typiska överklasskolorna och att han läste moderna språk och samhällshistoria mer än latin och grekiska.

Redan som ung man utformade Dilke en kombination av åsikter som på den tiden var egendomliga, men senare blev tämligen vanliga. Å ena sidan social och politisk radikalism under inflytande av John Stuart Mill och andra vänsterliberaler: allmän rösträtt och reformer för höjande av de fattiga folkgruppernas andliga och materiella ställning. Dilke hörde till det fåtal unga studenter som vid

Man skulle kunna tro att denne brådmogne tjugufemåring var mera passionerad utopist än politiker. Men Dilke var först och främst en det praktiska arbetets man, inställd på att genom politisk verksamhet vinna makt och möjlighet att steg för steg nå förbättringar och större effektivitet. Hans styrka låg inte i retoriken, utan i fliten och sakkunskapen, och han kom mera till sin rätt i kommittéer än i underhuset och på folkmöten. Sedan han redan år 1868 invalts i parlamentet för en valkrets i London blev han snart känd för sin duglighet. Vad som skilde honom från det stora flertalet av tidens politiker var att denna något prosaiska duglighet utvecklades mot bakgrunden av allmänna och självständiga idéer, att han förenade detaljintresse och detaljkunskap med långsiktiga perspektiv.

Under tolv år tjänade Dilke som obefordrad parlamentariker, halva tiden på regeringssidan med Gladstone som premiärminister,

halva tiden i opposition mot Disraeli (Beaconsfield). Inom det liberala partiet tillhörde han den radikala fraktion som var nära nog lika kritisk mot det egna partiets högerflygel, whigs, som mot de konservativa eller tories. På 1870-talet blev han vän med Joseph Chamberlain, socialradikal som Dilke, men ännu inte fängslad av den imperialism som tjuguar senare skulle göra honom till ledande högerpolitiker. Den republikanska tendens som till stor del framträdde på grund av drottning Viktorias ovilja mot alla representativa funktioner efter prinsens-gemälens död fick stöd av de båda radikalerna, ett mycket försiktigt stöd, som dock retade drottningen och ledde till en hel del bråk och krångel då liberalerna år 1880 änyo fick majoritet och regeringsmakt. Dilke och Chamberlain var vid denna tid radikalismens erkända ledare. I Gladstones andra ministär blev Chamberlain medlem av kabinettet, medan Dilke fick nöja sig med att bli understatssekreterare i utrikesdepartementet, men 1882 fick även Dilke en kabinetsplats; han var åtskilliga år yngre än någon av sina kolleger.

De följande åren var Dilkes storhetstid. Han hade läst mycket politisk litteratur, satte sig snabbt in i nya frågor och betraktades

snart som specialist inom en rad områden. Som parlamentstalar var han effektiv genom sin kunskap, som regeringsmedlem och

ordförande i skilda kommittéer ännu mera framstående, ty på dessa poster var fliten och sakkunskapen viktigare. Den gammal-liberalism som whigs företrädde fick steg för steg vika för radikalernas socialreformism. Båda partiledarna, Beaconsfield och Gladstone, såg i Dilke en sannolik premiärminister — saken var aktuell, då ingen kunde tänka sig att den vid sin avgång år 1885 76-åriga Gladstone ännu två gånger skulle bli regeringschef. Men några veckor efter regeringsskiftet i juli 1885 kom den skandal som krossade Dilkes politiska karriär.

Dilke var för första gången gift några år i början av 1870-talet; hans sorg vid hustruns död stod på gränsen till sinnessjukdom, och under en tid måste han uppges allt politiskt arbete. Om hans privata liv under den följande tiden har de båda biografierna inte lyckats att berätta. Någon renlevnadsman var han säkerligen inte, men inte heller fläckjägare och njutningsnärniska som åtskilliga i sin omgivning. Han var känd för sina flotta luncher och middagar och var som ung minister en eftersökt medlem av Londonsocieteten; till hans excentriska drag hörde växling mellan religiositet och agnosticism liksom mellan nykterism och intresserad alkoholkonsumtion, drag som levnadstecknarna berör utan att närmare ingå på. När kraschen kom var han halvt förlovad med en dam, som inför skandalen omedelbart återvände från en resa i Indien för att gifta sig med Dilke och därmed bidra till att bevisa hans oskuld.

Mr och Mrs Crawford var släktingar till Dilke — Mrs Crawford var syster till Dilkes svigeriska — men hörde inte till den närmare änkretsen. Av olika skäl, särskilt anonyma brev, misstänkte Crawford sin 23-åriga hustru för otrohet, och då han anklagade henne därför — i tro att det gällde en kapten Forster — förklarade hon sig under lång tid ha varit Dilkes älskarinna. Två processer följde. Den första ledde till att skilsmässa med stöd av hustruns bekänneelse avkunnades mellan makarna Crawford. Dilke var representerad vid rättegången, men vittnade inte. Vid den andra processen gällde det att bevisa att Dilke inte begått äktenskapsbrott med Mrs Crawford; Dilke vittnade, men var av processreglerna förhindrad att motbevisa Mrs Crawfords påståenden annat än genom förnekan av hennes uppgifter. Att ingå på den legala bakgrunden till de båda rättegångarna skulle föra för långt; det centrala kan sägas vara att det för Dilke inte gärna kunde vara möjligt att leda i bevis att något äktenskapsbrott aldrig ägt rum. Därför utföll de båda processerna till Dilkes nackdel; han blev inte bestraffad, inte ens direkt betecknad som medbrottsling i domsluten, men hans skuld ansågs stå utom tvivel. De många undersökningar som sedan bedrevs av Dilke och hans hustru ställer enligt Jenkins mening hans oskuld utom tvivel, och denna uppfattning förefaller starkt grundad.

Några stickprov ur processprotokollen, till stor del återgivna av Jenkins, visar både hur tvivelaktig själva processen var och vilken oriktig bild den gav i förhållande till den verklighet som småningom uppbyggades. Dilke framställdes som förförare av en ung, oskyldig och idiotiskt lättledd hustru. Ehuru han ände mrs Crawford mycket litet, hade han vid en första visit i de nygiftas hem föreslagit henne ett kärleksmöte samma dag i ett hus som uthyrdes för sådana ändamål; hon hade "magnetiserad" gått med på saken och sedan halvt villig och halvt nödgad fortsatt förbin-

delsen. I själva verket var mrs Crawford redan vid sitt giftermål en rutinerad erotikerska med flera förbindelser bakom sig; hennes första snedsprång som gift var med kapten Forster. Men domstolarna och opinionen kunde, fångna i viktorianska föreställningar, inte tänka sig en ung hustru ur medelklassen annat än som ren och ovetande — det var mannen som måste representera frestelsen och fördärvet. — Till det som särskilt väckte indignation var att Dilke enligt mrs Crawfords vittnesmål skulle ha tvungit henne att vid ett tillfälle motta inte bara Dilke, utan också en av Dilkes husingfrur i sängen; det blev sedan klart att husingfrun i fråga inte kunnat vara med, men att mrs Crawford tidigare i sällskap med andra män haft erfarenheter av sådana triangelförhållanden. — Då mrs Crawford tillfrågades om möblerna i det rum där Dilke skulle ha förfört henne ritade hon genast en skiss av lokalen till domstolens vägledning, och någon möjlighet att kontrollera riktigheten av hennes uppgifter fanns inte enligt processreglerna. I själva verket var skissen helt felaktig som beskrivning på det rum — i en våning hos en av Dilke pensionerad hushållerska — som det här gällde, och mrs Crawford hade med all sannolikhet ritat upp det rum där hon brukade träffa sin mest gynnade älskare, kapten Forster.

Frågan uppstår då varför mrs Crawford framförde sin anklagelse mot Dilke. Möjligt är att hon, då hon pressades av sin man, tog till Dilke för att skydda kapten Forster och att hon valde Dilke av ett slags snobberi — äktenskapsbrott med en medlem av regeringen var dock en smula mondan. Möjligt är att hon av inte

klarlagda skäl ville hämnas på Dilke. Man har emellertid också kastat fram möjligheten att mrs Crawford användes som pjäs i en politisk konspiration mot Dilke, och det har rent av ifrågasatts att en sådan konspiration satts i gång av någon av Dilkes vänner och medtävlare, Chamberlain eller Rosebery. Indicier av större be-

tydelse kan dock inte anföras för denna sistnämnda hypotes.

Hetsen mot Dilke sköttes främst av pressen, särskilt av Pall Mall Gazette, vars chef W T Stead rasade av sexuellt intresse, sedlig indignation, allmän inskränkt och iver att höja tidningens upplaga. Några av Dilkes vänner höll fast vid honom — så Chamber-

lain — men ingen satte in hela sin kraft för att stödja honom. Gladstone var som alltid vänlig, men rädd för väljarnas reaktion. Vid 1886 års val föll Dilke igenom. Sedan satt han ånyo i parlamentet från 1892 till sin död, men någon stor karriär var inte längre tänkbar. Efter ett årtionde var han mera ryktbar för skandalen än för sin ovanliga duglighet och sin skarpa begåvning.

De som sökte hjälpa Dilke betygade alltid sin tro på hans oskuld. Att offentligt förklara att han kanske var skyldig men att ett felsteg inte borde hindra hans politiska karriär var omöjligt; privat kunde man naturligtvis, som Chamberlain, förnumstigt uttala att få män levde ett fläckfritt liv. Typiskt för den härskande inställningen är ett brev från Gladstone till Dilke: "Ni förstår att världens domar i vissa fall är oemotståndliga lika väl som skoningslösa och att de måste betraktas som ofelbara." Denna hållning var uttryck för en skenhelighet som ursäktades med valmännens sedlighet. De män som ansåg Dilke knäckt som politiker kände väl till att andra kolleger och allierade evde i debaucher eller i äktenskapsbrott; för de liberala och konservativa ledarna var det ingen hemlighet att lord Hartington, den aristokratiska liberalismens prydna, var älskare till hertiginnan av Manchester, och att Parnell, den irländska nationalismens chef, var lierad med mrs O'Shea. Hartingtons förbindelse förblev en privatsak och helgades småningom av äktenskap; Parnell blev fast några år efter Dilke och störtades av den katolska och den protestantiska puritanismen i för- ening.

Under sin tid som parlamentsledamot utanför den styrande kretsens representerade Dilke en valkrets av gruvarbetare, och hans intresse koncentrerades på sociala reformer. På en rad punkter vann han trots sin undanskjutna ställning resultat av värde för industriarbetarna och fackföreningar-

na. Han förblev också inriktad på stärkande av imperiet och dess försvar. De stora linjerna i hans verksamhet smälte samman då han inför den sydafrikanska unionens bildande bekämpade diskrimination mellan raserna och förtryck av de svarta; Sydafrika, ytttrade han i oro inför vad som skedde, "blir tillhåll för ett stort proletariat som genom lagar hindras att höja sig från sin nuvarande ställning". Både som radikal och som imperialist var den fallne Dilke mera trogen sina idéer, mera hängiven idéer över huvud, än den segrande Chamberlain.

HERBERT TINGSTEN